

ჰოვანეს თუმანიანის მუზეუმი
სერია აღმოსავლეთი-დასავლეთი

ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԻ ԹԱՏԳԱՐԱՆ
Արևելք-Արևմուտք մատենաշար

ჰოვანეს თუმანიანი
ათი ზღაპარი

(სომხური და ქართული კრებული)

Հովհաննես Թումանյան
Տասը Հեքիաթ

(ჩაქერენს და վրացერენს ժողովածու)

ՀՏԴ 821.19-93Թումանյան
ԳՄԴ 84(5Հ)
Թ 950

մտარգմնեղები
իოსեբ ցրիՄաՄვიլի
ցიցի ՄաՅնաՅարի

մնატցրები

Մորենա ԻաԻանիցե
(19 թլիս, տბիլիսիս սամնატցրո աკադեմիա,
մե-2 կურսիս սტუդենტი)

ივანე კეზუა
(23 թլիս, տბიլիսիս սամնატցրո աკադեմիա,
մե-4 կურსიս սტუդենტი)

Թարգմանիչներ՝
Իոսեբ Գրիշաշվիլի
Գիլի Շահնազար

Սկարիչներ՝

Շիրենա Չաչանիճե
(19 տարեկան, Թբիլիսիի Գեղարվեստի
ակադեմիա, 2-րդ կուրսի ուսանողուհի)

Իվանե Կեզուա
(23 տարեկան, Թբիլիսիի Գեղարվեստի
ակադեմիա, 4-րդ կուրսի ուսանող)

տ 950 տումանիանի Յոց. աტი ՅրաՅարի. սոմնური და յարտული կրեբული/Յոց. տումանիանի - ցր.
Յոց. տումանիանի մუՅեումի, 2019.- ...ցց.- (սերիա აღმოსავლეთի-დასავლეთի).

Թ 950 Թումանյանի Հովհ. Տասը Հեքիաթ:Հայերեն և վրացերեն ժողովածու/Հովհ. Թումանյան.-Յր.:
Հովհ. Թումանյանի թանգարան, 2019.- ...էջ.- (Արևելք-Արևմուտք մատենաշար):

ამ წიგნში დიდი სომეხი მწერლის, Յოց.ტუმანიანის 10 სომნური ზღაპრის յարտული
თარგმანიա თავმოყრილი, თარგმნილი ი.ցრიՄაՄვილისა და ց.ՄაՅნაՅარის მიցრ. დარწმუნებული
ვართ, დიდი მწერლის 150 թլიս იუბილესთან დაკავშირებით ցამოცემული ეს კრებული
ցანსაკუთრებით յართველ ახალ თაობას დააინტერესებს და კარის მეზობელთ სომეხი ხალხის
„ზღაპრული“ ტრადიციების ახალ შესაძლებლობას მისცემს.

Այս ხատიროւმ ასმიოქված են կյանքի მნბագიւյն մասը՝ 1883-1923 թթ. Թիֆլիսում ანցկացրած
ամենամեծ հայ գրողի՝ Հովհ. Թումանյանի 10 հեքիաթները՝ թարգմանությամբ Ի. Գրիշաշվիլու և Գ.
Շահնազարի: Վստახ ենք, որ մեծ գրողի ծննդյան 150-ամյակի կապակցությամբ տպագրված այս
գիրքը նոր հնարավորություն կստեղծի, որպեսզի հատկապես վրաց նոր սերունդը ծանոթանա
իր հետ կողք կողքի ապրող հայ ժողովրդի «հեքիաթային» ավանդույթներին:

ზღაპრები უფსკრულებია: ღრმა, უსაზღვრო, დაუსრულებელი...
ზღაპარი უმაღლესი შემოქმედებაა...
ჰოვ. თუმანიანი

ზექჩაჟნერე ასეთინენერ ენ ' ხორე, ასდაჟე, ასქერე...
ზექჩაჟე ასენასარადე ასთედაცორბოქიონს ე...
Հովհ. Թումանյան

წიგნი უნიკალური კულტურათმორისი დიალოგია სომეხ მეზღაპრესა (ჰოვ.თუმანიანი) და ქართველ (ი.გრიშაშვილი), სომეხ (გ.შაჰნაზარი) მთარგმნელთა და ახალგაზრდა ქართველ მხატვართა (შორენა ჩაჩანიძე და ივანე კეზუა) შორის გამართული.

Գիրքը յուրատեսակ միջմակութային երկխոսություն է՝ ծավալված հայ հեքիաթագրի (Հովհ. Թումանյան), վրացի (Ի. Գրիշաշվիլի) ու հայ (Գ. Շահնագար) թարգմանիչների և երիտասարդ վրացի (Շիրենա Չաչանիձե, Իվանե Կեզուս) նկարագարողների միջև:

დიდი მადლობა სომეხთა სამოციქულო მართლმადიდებელი წმინდა ეკლესიის საქართველოს ეპარქიის თბილისის „ჰოვანეს თუმანიანის სახლის“ სამეცნიერო-კულტურულ ცენტრს ზღაპრების ახალი თარგმანებისა და თბილისში წიგნის ილუსტრაციების სამუშაოების ორგანიზებისთვის.

Շնորհակալություն ՀԱԵ Վիրահայոց թեմի Թբիլիսիի «Հովհաննես Թումանյանի տուն» գիտական, մշակութային կենտրონին՝ հեքիաթների նոր թարգմանությունների և գրքի նկարագարդման աշխատանքները Թբիլիսիում համակարգելու համար:

უბედური ვაჭრები¹

1

ერთხელ ფარფატამ² და ღამურამ თქვეს: „მოდი ვაჭრები გავხდეთო!“ თქვეს. ჭკუა ჭკუას შეუერთეს. ნათქვამი მოიწონეს, დაძმობილდნენ და პირობა დასდეს.

მაგრამ დახეთ იღბალს: ფული არა აქვთ. სად იშოვონ ფული? ბევრი იფიქრეს, ბევრი იმსჯელეს; ბოლოს მივიდნენ ეკლის ბუჩქთან და ფეხქვეშ ჩაუვარდნენ: ბარათით, სარგებლით ფული გვასესხეო.

ისესხეს სამყოფი თანხა.

ღამურა შინ დარჩა და სახლს ყურს უგდებდა. ფარფატამ კი აიღო ფული, ჩაჯდა გემში და წავიდა უჩინმაჩინის ქვეყნებში; მოიარა ერანთურანი, ინდოეთი, არაბისტანი; შეისყიდა ძვირფასი ქირმანშალი, ზურმუხტი, ლალი, ხმელი ხილი: ინდისხურმა, ნუში, ფუსტული და კიდევ უამრავი საქონელი. დატვირთა გემი ათასნაირი სიკეთით და ისევ იმავე გზით დაბრუნდა სახლში... მაგრამ ერთბაშად ზღვაზე საშინელი ქარიშხალი ამოტყდა. ტალღებმა ფრთონა დაიწყეს, ზვირთები აღმა-დაღმა ქანაობდნენ და ჩვენს სავსე ნავს აქეთ-იქით ანარცხებდა. ბოლოს გაიპო ზღვის გული და ჩანთქა დატვირთული გემი. გადარჩა მხოლოდ ჩვენი სოვდაგარი ფარფატა, შიშველი, გამარცხული. თვალი საქონელსაც დასდგომია! მადლობა ღმერთს, გადარჩა. მაგრამ რა პირით შეხვდეს თავის ამხანაგ ღამურას? როგორ დაბრუნდეს სახლში? რა პასუხი გასცეს მოვალეს - ეკლის ბუჩქს?

¹ავტორს ლექსადა აქვს, ჩვენ პროზად გავაკეთეთ.(ი.გ.)

²ფარფატა ანუ თოლია, Чайка. (ი.გ.)

ღამურა ყელგადაგდებული იჯდა სახლში და თვალები გზისკენ ჰქონდა მიშტერებული, დღეს დღეზე სთვლიდა და ფარფატას მოსვლის დღეებს ანგარიშობდა. ბევრი ავი და კარგი სიზმარი ნახა. ამასობაში ვალის გადახდის დროც მოვიდა.

მოვიდა თამასუქით ხელში ეკლის ბუჩქი და პირდაპირ სახლის ბანზე დაერქო.

- ეი, ძმობილო, რას უყურებთ! ჩემი ვალი აღარ გაგონდებათ? ჩემი ფულებით საქმე დაიწყეთ, - ღმერთმა ხელი მოგიმართოთ, დამიბრუნეთ რაღა თავნი, ჩემს ოხერს რას მემართლებით? თამასუქიც მოგიციათ, ყავლიც გავიდა. ყაჩაღობა ხომ არ არის? ნამუსი აღარა გაქვთ? მეც ცოდვა ვარ, თუ არა? ვა, გაგონილა ამისთანა ოინი? კაცმა ნაღდი ოქრო ასესხოს და აღარ უბრუნებდნენ? მოდი და ამის შემდეგ საწყალ ხალხს ხელი გაუმართე!..

ყვიროდა ეკლის ბუჩქი, ბრაზობდა, ილანძლებოდა, ფეხებს აბაკუნებდა და მოვალეებს მეზობლებთან არცხვენდა.

ვისაც ეს ამბავი ესმოდა, ყველა ამბობდა:

- სირცხვილი! სირცხვილი! სხვა ვაჭრებსაც ასე უტეხავენ ეხტიბარს!..

როცა ამისთანა სიტყვები ესმოდა, ღამურა სირცხვილისგან იწვოდა ხოლმე. გულში ფარფატას სწყევლიდა: „აი, ოჯახი დაგექცეს, კარგი კაცი შენ იყვე, ფარფატ! ეს რა ოინი მიყავი“. თან ეკლის ბუჩქს ემუდარებოდა:

- მეგობარო ეკალო! ბევრი მოგიტმენია, ცოტა კიდევ მოითმინე! გუშინ ბარათი მომივიდა - ფირფიტა არაბისტანიდან გამოსულა. საცაა აქ გაჩნდება. მალე დაგიბრუნებთ ვალს და ცოტასაც კიდევ დაგიმატებთ...

- დამატება არ მინდა, მე ჩემი ახი დამიბრუნეთ. სარგებელი დაგიწერი-

ათ, ვადა დაგიდვიათ. რაც ამ ქალაქში სწერია, მე იმას ვთხოვლობ.

მეტი თქვენს თვალში იყოს.

- ეკალოჯან! ყველას თავის დროზე მიიღებ: სარგებელსაც, თავნსაც, პატივისცემაც ჩვენს კისერზე იყოს. უარს ხომ არ ვამბობთ? ახარ, შენც ცოტა დაგვაცალე და დალოცვილო! ხომ არ დაგვახრჩობ? ვინც შენი სიკეთე დაივიწყოს, გაუწყრეს მამაზეციერი.

4

ღამურამ ენა დაიშაქრა და როგორც იქნა ეკლის ბუჩქი მოათვინიერა.

სოვდაგარი ფარფატა კი მაინც არსადა ჩანს. არ მოდის და არ მოდის!

- რა მრჯოდა! რა ჩემი საქმე იყო ვაჭრობა? ტყუილად თავი შევირცხვინე. რა წყალში ჩავვარდე ეხლა? რა ვქნა?

დიდ საგონებელში ჩავარდა ღამურა. ბოლოს მოაგროვა რაც რამ ებადა სახლში და მოვალეს ვალში მისცა. მაინც ვერ ამოვიდა იმის ვალიდან.

ღამურა გაკოტრდა. გალატაკდა.

ბოლოს დაატყო, რომ სხვა ჩარა არ იყო, ადგა და ერთ მშვენიერ დღეს ჩვენი ღამურაც გადაიკარგა შორს...

5

მას აქეთ ღამურა თავისი ნამუსის დასაფარავად დღისით არ ეჩვენება ხალხს და მხოლოდ ღამ-ღამობით გამოდის გარეთ.

ფარფატაც ნიადაგ ზღვაზე დაჰქრის! ჰკივის, წივის და თავის დაღუპულ საქონელს ეძებს.

ეკლის ბუჩქი კი გაგულისებული და კბილებ-ალესილი, ვინც ახლოს ჩაუვლის-ყველას კალთაში სწვდება და ჰკითხავს: „ის ჩემი უნამუსო მოვალეები ხომ არ გინახავთო!“

მაგრამ ის დღეა და ეს დღე - ერთმანეთი ვერ უნახავთ.

ԱՆԲԱԽՏ ՎԱՃԱՌԱԿԱՆՆԵՐ

Մի օր Չրդջիկն ու ճայն եկան
Թե՛ ե՛կ դառնանք վաճառական:
Ասին ու խելք խելքի տըվին,
Հավան կացան, պայման դրրին.
Բայց՝ արի տես... որ փող չունեն:
Շատ միտք արին, թե ինչ անեն,
Վերջը եկան Փրշի մոտը,
Ընկան նըրա ձեռն ու ոտը,
Ու մուրհակով,
Շահով, կարգով,
Փող վեր առան բավականին,
Ինչքան պետք էր իրենց բանին:

Չիղջը մընաց, տընպահ դառավ,
Ճայը բոլոր փողերն առավ,
Առավ, նըստեց նավի միջին,
Հասավ Մըսըր, Չինուճաչին,
Ֆարս, Հընդըստան, Արաբըստան...
Է՛լ թանկագին քիրմանի շալ,
Էլ մարգարիտ, զըմրուխտ ու լալ,
Հընդու խուրմա, փըստա, բադամ,
Եվ... ո՛ր մեկի անունը տամ.
Ինչ որ տեսավ, աչքը սիրեց,
Առատ-առատ նավը լըցրեց.
Նավը լըցրեց հազար բարով
Ու ետ՝ եկած ճանապարհով
Ուրախ-ուրախ տուն էր գալի:

Ճամփին ծովում սարսափելի
Ալեկոծում, մըրրիկ ելավ,
Չարկեց, տարավ ապրանք ու նավ:
Միայն սովդաքյար* ճայը էնօր
Ազատվեցավ մերկ ու տրկլոր:
Ազատվեցավ — փառք իր Ասծուն,
Բայց ի՞նչ սըրտով խեղճը գա տուն.
Գա՛ — ի՞նչ ասի պարտքատերին,
Ո՞նց երևա իր ընկերին...
Ընկերն էնտեղ՝ դուռը կըտրած,
Աչքը ճամփին, վիզը ծըռած,
Համրում է օրն օրի վըրա,
Թե՛ մեր ճայը երբ պիտի գա...
Երկար նայեց, ճամփեն պահեց,
Շատ լավ ու վատ երազ տեսավ,
Մինչև պարտքի օրը հասավ,
Ու՛ մուրհակի թուղթը ձեռին,
Փուշը տընկվեց կըտեր ծերին:
— Է՛յ, բարեկամ, ի՞նչ բանի եք.
Էլ չեք ասում թե պարտք ունեք...
Գործ բըռնեցիք, հորս ողորմի,
Ետ տվեք դե փողըս հիմի:
Թուղթ եք տըվել՝ վախտ իմացեք,
Ամոթ, արուտ, ահ ունեցեք...
Թալան հո չի՞ ... մեղք են ես էլ...
Ախպե՛ր, Էսպես բա՞ն եք տեսել.
Ոսկի տա մարդ իրեն ձեռով,

*վաճառական

Չըկարենա առնի զոռո՛վ...
Սրանից հետո դե արի դու
Ու ձեռ մեկնի աղքատ մարդու...
Գոռգոռում էր ողջ թառակում,
Հայհոյում էր, խայտառակում.
Ամեն մարդ էլ, ով որ լըսում,
Հենց մի բերան էն էր ասում.
— Ա՛յ ամոթ ձեզ, Չըղջիկ ու ճայ,
Ի՛նչ ենք լըսում. — վա՛յ, վա՛յ, վա՛յ, վա՛յ.
Անունները վաճառական,
Ու ես տեսակ խայտառակ բա՛ն...
Վա՛յ, վա՛յ, վա՛յ, վա՛յ,
Չըղջիկ ու ճայ...
Չըղջիկն էսպես միշտ լըսելիս
Սիրտը բերնով դուրս էր գալիս:
Բարկանում էր իրեն մըտքում,
Անիծում էր, չըքում, թըքում.
— Ա՛յ քու տունը քանդվի, ա՛՛ ճայ,
Ա՛յ դու դառնաս գըրողի փայ.
Էս ի՛նչ բան էր, որ դու արիր,
Գլուխս էս ի՛նչ փորձանք բերիր...
Ու խընդրում էր ամեն անգամ.
— Մի նեղանար, Փուշ բարեկամ,
Շատ ես կացել,
Կա՛ց մի քիչ էլ.
Թուղթ ըստացա երեկ ճայից,
Թե՛ դուրս եկա Արաքիայից.
Որտեղ որ է՝ շուտով կըգա,
Դեռ մի բան էլ ավել կըտա...

— Ես չեմ ուզում ավելն, ախպեր,
Կանխիկ համրած իմ փողը բեր.
Շահ եք գրրել,
Վախտ եք դրրել.
Ինչ գրրած ա, Էն եմ ասում,
Ձեզնից ավել բան չեմ ուզում:
— Չէ՛, աղա Փուշ,
Թե վաղ, թե ուշ,
Փողն իր կարգին, շահն իր կարգին,
Իսկ պատիվը... ես իմ հոգին...
Ես հույս ունեմ... ասենք պարտք ենք...
Բայց չէ՛ ախար մենք էլ մարդ ենք...
Չէ՛, քու արածն ով մոռանա,
Իր Աստվածն էլ նա կուրանա...

Խեղճը Էսպես լեզու ածավ,
Շատ հույս տրվավ, շատ խոստացավ,
Շատ սուտ ասավ պարտքատերին,
Շատ ըսպասեց իր ընկերին.
Բայց ընկերը չըկա՛, չըկա՛:
— Էս ի՞նչ ցավ էր. Աստված վըկա.
Ի՞նչ իմ բանն էր՝ մըտա մեջը,
Որ խայտառակ լինեմ վերջը...
Ի՞նչպես պրրծնեմ Էս կըրակից,
Էս ահագին պարտքի տակից,
Էլ ի՞նչ ասեմ,
Ո՞նց ըսպասեմ.
Նա ե՛րբ կըգա, ի՞նչ իմանամ,
Ո՞ր ջուրն ընկնեմ... ո՞ւմ մոտ գընամ...

Շատ միտք արավ,
Դես-դեն թըռավ,
Ինչ որ ուներ տանը, հագին,
Ողջ հավաքեց, տըվավ պարտքին,
Ցիփ մերկացավ:
Էլ չըպըրծավ:
Վերջը տեսավ, որ ճար չեղավ,
Թևեր առավ, ինքն էլ փախավ,
Փախավ, կորավ, որ էլ էնպես,
Դատարկ, սընանկ ու սևերես,
Ոչ պատահի պարտքատերին,
Ոչ երևա լույս աշխարհին:

Այնուհետև իր նամուսից,
Չըղջիկը մերկ, փախած լուսից,
Ցերեկները դես-դեն թաքչում,
Գիշերն է միշտ մըթնում թըռչում,
Որ չերևա իր թայ-թուշին*,
Ոչ պարտքատեր աղա-Փուշին:
Ճայն էլ ծովում, ճըչում, ծըվում,
Ջուրն է մըտնում,
Դուրս է պըրծնում,
Թևին տալիս,
Ման է գալիս,
Թե մի գուցե բախտը բանի,
Կորուստն էլ ետ ջըրից հանի:
Իսկ Փուշն, արդեն հույսը հատած,

* ընկերներ

Ճանկ ու ատամ սուր պատրաստած,
Կողքովն ով որ անց է կենում՝
Քաշում է փեշն ու հարցրնում,
Թե չե՞ն տեսել մեկն ու մեկին,
Էն լիրբ ճային կամ Չըղջիկին.
Ու էն օրից մինչև օրս էլ
Մեկը մեկին դեռ չեն տեսել:

